

Mavzu: Chingiz Aytmatovning hayoti va ijodi hamda uning “Oq kema” qissasi ustida ishlash.

Dars maqsadlari:

Ta’limiy maqsad: mavzu haqida tushuncha hosil qilish, tahlillash usullarini o`rgatish;

Tarbiyaviy maqsad: o`quvchilarning insonni tushuna olish, insoniy qadr-qimmat fazilatlarini tarbiyalash;

Rivojlantiruvchi maqsad: hayoti bilim va ko`nikmalarini rivojlantirish, mustaqil tahlil qobiliyatini o`stirish, asarni analiz va sintez qila olishini ta`minlash;

Dars metodi: Interfaol.

Dars usullari: “Zehn boshqotirmasi”, kichik ma’ruza, bahs, aqliy hujum, “Adashtirdim, topingchi?”, savol-javob, muammoli vaziyat, tadqiqot.

Dars jihozi: Darslik, Chingiz Aytmatov asarlari, “Oq kema” qissasi, kompyuter, rangli qog`ozlar.

Dars rejasi:

Uy ishini tekshirish va baholash- 10 min.

O`tilgan darsni mustahkamlash-5 min.

Yangi mavzuni o`tish- 10 min.

Yangi mavzuni mustahkamlash- 10 min.

Baholash- 3 min.

Uy ishi berish- 2min.

P.S. REGLAMENT dars jarayonida o`zgarib turishi mumkin. Chunki Adabiyot darslari qoliplarga sig`maydi!

Dars shiori:

Dars – teatr. Lekin siz tomoshabin emassiz!

Darsdan kutiladi:

1. Erkin fikr bildirish mahoratini namoyish etish;
2. Faollik;

3. Ijodkorlik;
4. Zarur xulosa chiqara bilish;
5. Insonni tushunish va uning ruhiyatini anglash;

Darsga qo'yiladigan talablar:

1. O'zaro hurmat;
2. Fikrni erkin va ravon ifodalash;
3. O'zgalar fikrini tinglash va hurmat qilish;
4. Adabiy til me'yorlari asosida so'zlash.

Dars borishi.

Hech kim o'z-o'zidan yozuvchi bo'lib qolmaydi: yillar sabog'i, qilingan mehnat, badiiy adabiyotga bo'lgan qiziqish va e'tiqod orqali bunga erishish mumkin.

Chingiz Aytmatov

O'tilgan darsda Chingiz Aytmatovning hayoti va ijodi yoritilgan edi. Uy qilib yozuvchi hayoti va ijodi bilan yaqindan tanishish, 5x15 konspekt usulida mustahkamlash, "Oq kema" qissasi matni bilan tanishib kelish edi.

Hozir esa o'quvchilarga Chingiz Aytmatov hayoti va ijodini qay darajada zehn bilan o'rganganliklarini aniqlash maqsadida ularga "Chala xat" zehn matni beriladi. Unda o'quvchilar o'zlarining sinchkovliklarini aniqlaydilar. Buning uchun o'quvchilar 2 guruhga ajratilib, jamoa sardorlari aniqlanadi. Shundan so'ng har bir guruhga 1tadan zehn matni tarqatiladi. Reglament: 5 minut

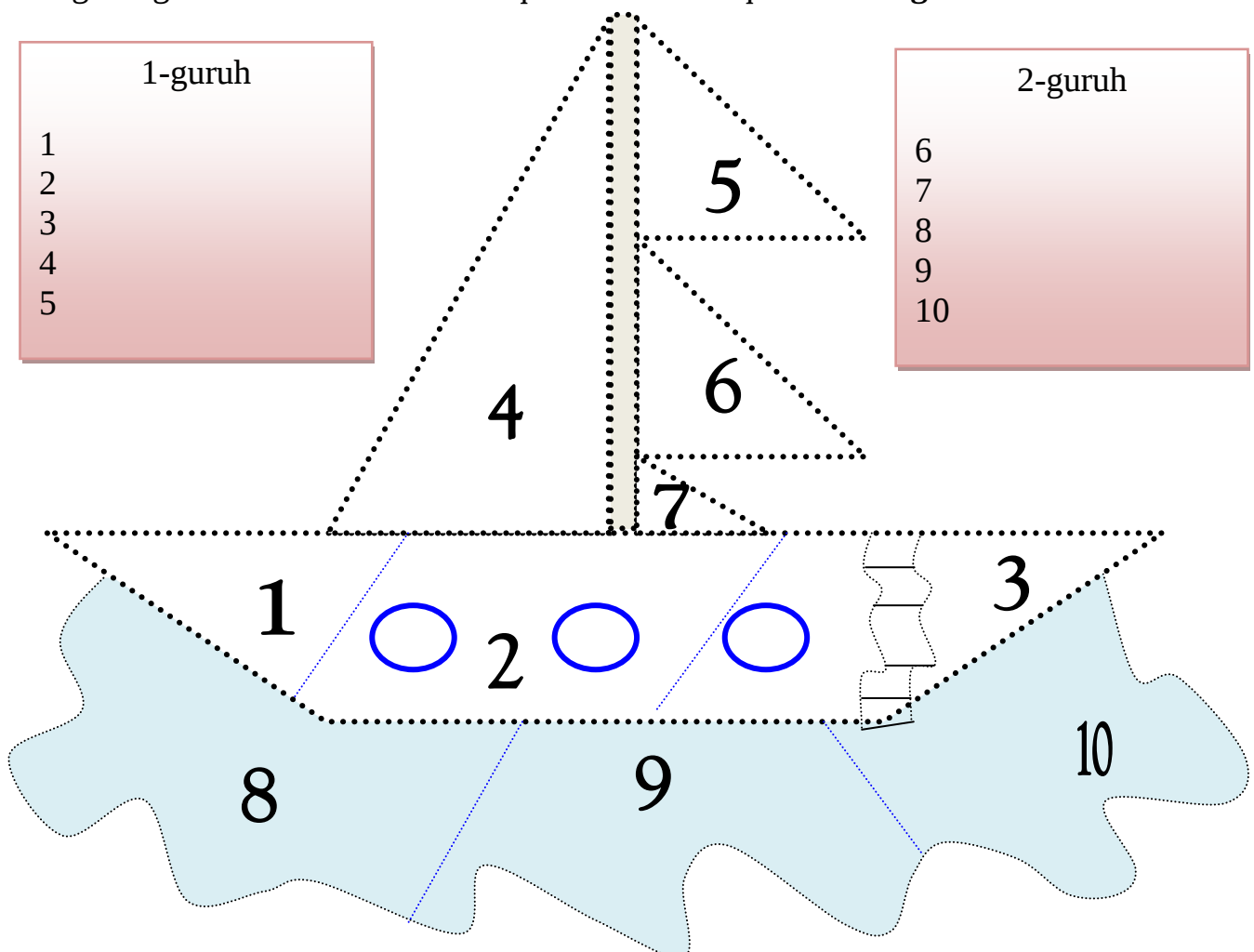
"Chala xat" zehn matni quyidagicha:

Bizning _____da _____ odatiga qat'iy rioya qilinardi. ...Bizning Shakar ovulimiz chekkasidagi _____ daryosi qirg'og'ida eski, yerga botib borayotgan _____ bor. ... Bu _____ shunchalik qiziq ediki, u mudrab uxlab qolgan vaqtida ham men uni uyg'otib, _____ ning davomini aytib berishini so'rardim. ...19 _____-yil mening otam — partiya xodimi, _____dagi qizil professura institutining tinglovchisi — qatag'on qilindi. Bizning oila _____ga ko'chib keldi. Oilamizda _____ farzand, men _____ edim. ... Men juda erta ishlay boshladim: _____ yoshimda dehqon mehnatining barcha zahmatini tatidim. ... Institutda o'qish davomida badiiy adabiyot meni o'ziga tamoman band etganini aniq sezdim. Shu sabab 19 _____-yili Moskvadagi _____ kursiga o'qishga kirdim. Faqat _____ yilgina davom etgan mazkur kurs menga favqulodda ko'p bilimlar berdi. ... Hech kim o'z-o'zidan yozuvchi bo'lib qolmaydi: yillar sabog'i, qilingan mehnat, badiiy adabiyotga bo'lgan qiziqish va e'tiqod orqali bunga erishish mumkin.

“Chala xat” zehn matnining to'liq varianti

Bizning **ovulimizda yetti otasini bilish** odatiga qat'iy rioya qilinardi. ... Bizning Shakar ovulimiz chekkasidagi **Qurqurov** daryosi qirg'og'ida eski, yerga botib borayotgan **tegirmon toshi** bor. ... Bu **tushlar** shunchalik qiziq ediki, u mudrab uxlab qolgan vaqtida ham men uni uyg'otib, **tushning** davomini aytib berishini so'rardim. ... 1937-yil mening otam — partiya xodimi, **Moskvadagi** qizil professura institutining tinglovchisi — qatag'on qilindi. Bizning oila **ovulga** ko'chib keldi. Oilamizda **to'rt** farzand, men **eng kattasi** edim. ... Men juda erta ishlay boshladim: **10** yoshimda dehqon mehnatining barcha zahmatini tatidim. ... Institutda o'qish davomida badiiy adabiyot meni o'ziga tamoman band etganini aniq sezdim. Shu sabab 1956-yili Moskvadagi **Oliy adabiyot** kursiga o'qishga kirdim. Faqat **ikki** yilgina davom etgan mazkur kurs menga favqulodda ko'p bilimlar berdi. ... Hech kim o'z-o'zidan yozuvchi bo'lib qolmaydi: yillar sabog'i, qilingan mehnat, badiiy adabiyotga bo'lgan qiziqish va e'tiqod orqali bunga erishish mumkin».

Shundan so'ng “Oq kemani yasaymiz” savol-javobi bo'lib o'tadi. Unda o'qituvchi 2 tadan a'zosi bo'lgan 2 ta guruh tashkil etadi. Guruhlar o'z savollarini raqib guruhga beradilar hamda kema qismlarini hosil qiladilar. **Reglament 5 minut.**

Shundan so`ng qisqa tanaffus e`lon qilinadi. Bundan foydalangan holda o`qituvchi tomonidan o`quvchi yon daftari uchun darslikda yo`q ma`lumotlar beriladi.

1970- “Oq kema” qissasi yozildi.

1980-“Asrga tatigulik kun” romani yozildi.

1990- “Kassandra tamg’asi” romani yozildi.

1999- Qirg’izistonda Chingiz Aytmatov nomidagi Xalqaro “Oltin medal” ta’sis etildi.

1958-yil “Jamila” qissasi yozildi.

1968-yil Chingiz Aytmatov Qirg’iziston Xalq yozuvchisi bo’ldi

1995-yilda Ch.Aytmatov Markaziy Osiyo xalqlari madaniyati assambleyasi Prezidenti bo’ldi.

1995-yil Ch.Aytmatov O’zbekistonda “Do’slik” Ordeni bilan mukofotlandi.

1998-yil Ch.Aytmatov O’zbekistonda “Buyuk xizmatlari uchun” Ordeni bilan mukofotlandi

Shundan so`ng o`tilgan darsni qisqacha xulosalab, yakunlanadi.

Yangi mavzu : “Oq kema” qissasi. Obrazlar talqini

Yangi mavzuni o`tishdan oldin o`quvchilar qissani qay darajada sinchkovlik bilan o`qiganliklarini tekshirish maqsadida asar matni bo`yicha zehn boshqotirmasi o`tkaziladi.

U quyidagicha:“Adashtirdim, topingchi?” zehn boshqotirmasi. Unda o`quvchilar qissadan berilgan ma`lumotlar ichidan xato ma`lumotlarni ajrata olishlari lozim. Uni jadvalga joylashtiring. Reglament: 6 minut

Kunduzlari, odatda **shom** vaqtiga borib, bola serpoya shiroljinlar g'uj bo'lib o'sgan tomonga jo'nashni yaxshi ko'rardi.

Bo'key xolaning xushnud damlari kamdan kam bo'lardi. Ko'pincha g'amgin va tajang yurar, **eriga** e'tibor ham qilmasdi.

Hamma balo shundan boshlandi. Shoxdor ona bug'u avlodlarining boshiga katta baxtsizlik tushdi. Deyarli har bir kishi o'rmonlarda **ona** bug'ularni ovlashga tushib ketdi.

- E, bo'tam, qadimgi odamlardan qolgan gap bor: **ochko`zlik** takabburlikni, takabburlik esa telbalikni tug'diradi.

Bola bir kun **adirdan** turib ko'm-ko'k Issiqko'lda oq kemani birinchi marta ko'rib qolganida...

...O'rozqul molxona orqasida mast-alast holda qaysarlik bilan Shoxdor ona bug'u **tanasini** tilkalashda davom etardi.

Noto'g'risi	To'g'risi	Noto'g'risi	To'g'risi

Boshqotirmaning to'g'ri varianti

Kunduzlari, odatda **tush** vaqtiga borib, bola serpoya shiroljinlar g'uj bo'lib o'sgan tomonga jo'nashni yaxshi ko'rardi.

Bo'key xolaning xushnud damlari kamdan kam bo'lardi. Ko'pincha g'amgin va tajang yurar, **jiyaniga** e'tibor ham qilmasdi.

Hamma balo shundan boshlandi. Shoxdor ona bug'u avlodlarining boshiga katta baxtsizlik tushdi. Deyarli har bir kishi o'rmonlarda **oq** bug'ularni ovlashga tushib ketdi.

- E, bo'tam, qadimgi odamlardan qolgan gap bor: **boylik** takabburlikni, takabburlik esa telbalikni tug'diradi.

Bola bir kun **Qorovultog'**dan turib ko'm-ko'k Issiqko'lda oq kemani birinchi marta ko'rib qolganida...

...O'rozqul molxona orqasida mast-alast holda qaysarlik bilan Shoxdor ona bug'u **kallasini** tilkalashda davom etardi.

Noto'g'risi	To'g'risi	Noto'g'risi	To'g'risi
shom vaqtiga...	tush vaqtiga	Adirdan turib...	Qorovultog' dan turib...
Eriga e'tibor ber...	Jiyaniga e'tibor ber...	Ochko`zlik takabburlikni...	Boylik takabburlikni...
Ona bug`ularni...	Oq bug`ularni...	Ona bug`i tanasi ni...	Ona bug`i kallasini ...

Shundan so'ng esa qissa tahliliga e'tibor qaratiladi. Unda o'quvchilar asardagi obrazlar xususida so'z yuritadilar.

O`qituvchi tomonidan o`rtaga tashlanadigan muammoli vaziyatlarga namunalar:

1. “Oq kema” qissasi nima haqida? (o`qituvchi doira va strelkalardan foydalanib, o`quvchilar fikrlarini doskada asarning qisqa sxemasini chizib boradi).
2. «Oq kema» qissasi boshlanishida bolaning ikki ertagi bo'lgani haqida gap boradi. Siz shu ertaklarning qaysilar ekanligini aniqlay oldingizmi?
3. Nega bolaning ismi yashirin?
4. **Mo`min cholni nega yozuvchi “kamdan-kam uchraydigan baxtli odam” deya tasvirlaydi?** Bolaning bobosi Mo'min chol tabiati haqida nima deya olasiz? Uni nega hurmat qilishmaydi, u bilan nima uchun hisoblashishmaydi?
5. Bolaning tengdoshlarsiz, yolg'iz ekanligi sababini tushuntiring.
6. Boshqalardan yashirincha yig'laganda pana qiladigan shiroljin o'simligiga bolaning mehri nega tushgan deb o'ylaysiz? Qissa qahramoni nega yashirincha yig'laydi deb o'ylaysiz, odatda, bolalar yig'lashdan uyalishmaydi-ku?
7. Bolaning katta odamlar o'rtasida adolat, ezgulik, olijanoblik yo'qligi borasida qat'iy xulosaga kelishiga qaysi voqea turtki bo'ldi deb o'ylaysiz?
8. Bola- Mo`min chol-Bug`u-Baliq; O`rozqul-Seydahmad-Bukey xola obrazlaridagi mushtaraklik nimalarda ko`rinadi.
9. Tabiat va odamlar tasvirida qanday yangilik bor? Bola nom bergan o`t va toshlar bilan asar qahramonlari o`rtasida qanday bog`liklik bor?
10. “Shum bola” bilan qiyoslang: tabiati, davri, odamlari, bola...

Shundan so`ng asar bo`yicha muommoli vaziyat o`rtaga tashlanadi:

**XULOSALASH
UCHUN MUAMMOLI
VAZIYAT**

**Asarning badiiyat va syujet chizig'ini
o`zgartirib yuboradigan o`rinlarni ayta
olasizmi?**

O`quvchilar javobi tinglangach, o`qituvchi o`z xulosasini aytib, darsga faol qatnashgan o`quvchilar baholaydi

Uy ishi: “Oq kema” qissasidan so`ng mavzusida insho yozib kelish

Xayrlashiladi.

Jamoliddinxon Nurmuxammadov,
Respublika ixtisoslashtirilgan musiqa
va san`at akademik litseyning
ona tili va adabiyot o`qituvchisi